

ЗНАЧЕНИЕТО НА ИНТЕЛЕКТУАЛНИТЕ РЕСУРСИ В
ПОСТИНДУСТРИАЛНАТА ИКОНОМИКА

*THE IMPORTANCE OF INTELLECTUAL RESOURCES IN THE POST-
INDUSTRIAL ECONOMY*

Мария Кичева

Maria Kicheva

Abstract: *In today's economy, education is seen as a form of investment in human capital, which determines the quality and success of the production. With the constant updating of knowledge and fierce competition, lifelong learning becomes a necessity.*

The interest in the problem of intellectual resources is associated with the transition of the most developed countries to postindustrial society. This is a society, which falls into the place of industrial production, often referred to as an economy, based on knowledge (the knowledge economy).

Key words: *post-industrial economy, managerial knowledge, intellectual resources, information revolution, globalization of the market*

В днешната икономика, образованието се разглежда като форма на инвестиции в човешки капитал, който определя качеството и успеха на производството. С непрекъснатото актуализиране на знанията и жестока конкуренция ученето през целия живот се превръща в необходимост.

Интересът към проблема за интелектуалните ресурси се свързва с прехода на най-развитите страни към пост-индустриалното общество. Това е общество, което идва на мястото на промишленото производство, често се споменава като икономика, основана на знанието (икономика на знанието).

Обективно погледнато, икономиката винаги е била базирана на знанието. Знания, енергия и организация – това, в крайна сметка са основните фактори, с които са разполагали и разполагат хората. Всички те имат повече от природни ресурси, оръдия на труда, държавни институции, всичко това са знания и енергия, но въплътени в материална, организационна или символична форма.

Технологиите, в тяхната най-елементарна форма - това не е нищо повече от едно подреждане на базата на специфични знания и

енергията на групи и индивиди. По този начин, някои специалисти смятат, че в конкуренцията между кроманьонците и неандерталците, първите са победили, защото са били в състояние да установят връзка на миграцията на животните с фазите на Луната, и така „открили“ лунния календар, като преминали от спонтанно търсене на храна, до системното ѝ набавяне.

Аналогично на ресурсите, самото естество на данните, е изцяло зависимо от знанията. По-конкретно, производството на стомана днес отново широко използва материалния ресурс – силиций, както са започнали нашите предци. Дистанцията от първите силициеви инструменти до използването на силиций в компютърните чипове ясно показва напредъкът на човечеството в интелектуалното усвояване на околната среда. Натрупването, предаването и обогатяването на знанията са в основата на социалния прогрес.

Основаната на знанието икономика на пост-индустриалното общество се отличава от предишните социални образувания със следните особености:

Първо, на този етап, обективизираното в продукти и услуги знание, формира голяма част от създаваната стойност. Този процес се развива посредством растежа на наукоемките производства, и развитието на пазара на интелектуални продукти и услуги. Интелектуализация на използваните технологии рязко увеличава производителността на труда. Според специалистите, възможностите на напредналите селскостопански и индустриални технологии са такива, че при повсеместното им въвеждане например, след около 30 години, 2% от трудоспособното население може да удовлетвори потребностите на останалите обитатели на планетата. Ако говорим за реалността, то в индустриално развитите страни, делът на заетите в селското стопанство не превишава 10%, а пряко участващите в материалното производство - 20%.

Ръстът на наукоемките стоки и услуги се изразява в увеличение на разходите, свързани с научно-изследователска дейност, проектиране и инженеринг, преди тяхната поява. Да не говорим за такива области като космическите изследвания, отбраната, които все по-интензивно използват знанието, потребителските стоки също стават все по-наукоемки (автомобилостроене, битова техника и електроника и др.) Така че, до 70% от стойността на съвременния автомобил образуват, дизайна, електрониката и други интелектуални компоненти. Редакторът

на списание „Свят“ Кевин Кели образно изразява, колата днес - това не са колела с чипове, а чипове с колела. В различни некомпютърни и битови системи в момента се инсталират около 10 милиарда чипове. Все по-наукоемки стават такива „до индустриални“ отрасли, като минното дело, производството на селскостопански продукти. По оценка на Т. Стюарт, научноизследователската дейност образува 50% от стойността на петрола и 75% от цената на зърното. С него изразява съгласие и П. Дракър, който нарича модерното земеделие един от най-високотехнологичните отрасли. Това не е изненадващо, като се има предвид ролята, която играят в модерното земеделие биотехнологиите, генетиката, компютърните науки и т.н.

Интелектуалните продукти и услуги заемат все по-голямо място на международните пазари. Например, лицензите, са съставлявали в началото на следвоенните години, не повече от една четвърт от износа на САЩ, а сега превишават твърде много неговата половина.

Според експертни оценки, световния пазар на интелектуални стоки и услуги нараства пет пъти по-бързо от традиционните пазари.

На второ място, поради горните причини в икономиката на пост-индустриалното общество дейности, свързани с производство, съхранение, предаване и усвояване на знания придобиват все по-голямо значение. Специална роля в тази дейност се пада на образованието, характера и значението на което се изменя в най-голяма степен. В началото на 60-те години на XX век, разходите за образование във всички страни започнат да растат много по-бързо, отколкото в други сектори на икономиката. Възниква един вид „образователна индустрия“, която в много страни се финансира основно от държавата и заема в редицата на обществените разходи централно място наред с отбраната, здравеопазването и социалната защита на населението. В съвременната икономика, образованието се разглежда като форма на инвестиции в човешки капитал, който определя качеството и успеха на производството. Съвременните тенденции за развитие на образованието най-пълно са отразени в концепцията за непрекъснатото образование - „Учене през целия живот“. За обучението и квалификацията на специалисти вече се отделя 15-20 % от работното време. Смята се, че за целия период на професионалната кариера (около 40 години), специалистът трябва да подобрява квалификацията си 5-8 пъти. Американската национална научна фондация, препоръчва на специалистите да отделят по 10 часа на седмица за изучаване на

литература по специалността и 40-80 часа на година да участват в някаква форма на продължаващо обучение.

На трето място, характерна черта на икономиката основана на знанието, е превръщането на работници, които участват в производството, предаването и използването на знания в доминиращата група спрямо общия брой на заетите. Тази група в индустриално развитите страни се оценява по различен начин в зависимост от това, кой конкретно се отнася към тази категория. Но със сигурност, по своите размери, тя надвишава групата на индустриалните работници и както изглежда, учените са прави, да причисляват към „работници на знанието“ около една трета от заетостта в икономиката.

По отношение на изброените факти, едни учени виждат резултатите от научно-техническия прогрес и свързания с него растеж на производителността на труда и стандарт на живот. Други смятат, че причината е в изчерпването на евтина работна ръка и природни ресурси. Трети свързват измененията в обществения начин на производство с информационната революция. Всяко от тези обяснения има някаква доза истина, но като обща основа за засилване на ефекта от всички тези различни фактори са промените в интензивността и характера на конкуренцията, предизвикани от глобализацията на икономиката. Глобализацията на пазара, увеличаването броя на мултинационалните компании, новите технологии, улеснения достъп до нови пазари, нарастващият натиск от акционерите - всичко това довежда до хипер конкуренция, която излиза извън рамките на националните пазари. По този начин, ако през 1965 г., IBM е имала 2500 конкуренти, то понастоящем те са много над 50 000.

В условията на хипер конкуренция особено значение придобива конкурентоспособността на участниците на пазара. Конкурентоспособност - това е сложно понятие, което се основава на иновативната активност на пазарните участници, която активност се различава по социално-политически, организационни и институционални аспекти на иновациите. В дейността на съвременните фирми фокусът е изместен от дългосрочното и средносрочно планиране, което преди е смятано за главното условие за успех, към скоростта на отговор на предизвикателствата на пазара. Експертите смятат, например при Дженерал Електрик, че промените се случват толкова бързо, че е невъзможно да се предскаже бъдещето. Така че,

заедно с планирането, фирмата трябва да развие способността бързо да адаптира дейността си към променящите се условия.

Основните инструменти на конкуренцията в тази ситуация са: а) нагласа на потребителите и по-ясна сметка на личните им нужди; б) непрекъснатото подобряване на бизнес процесите. И първия, и втория случай изискват използването на интелектуалните ресурси на фирмата.

Ожесточената конкуренция не само поражда надигаща се вълна от иновации, но значително увеличава броя и разнообразието на високотехнологични стоки и услуги, но и значително намалява продължителността на жизнения цикъл на продуктите. Стратегия на ускорена подмяна на стоки и услуги е все по типична за много индустрии. В някои сектори като информационните технологии, фирмите трябва непрекъснато да актуализират продуктите си само, за да запазят пазарните си позиции. (Както казва „Алиса в страната на чудесата“ „Аз трябва през цялото време да тичам, за да остана на място“.) Според проучвания, проведени в САЩ средната продължителност на разработването на нови продукти се съкращава от 21-10 месеца. Разработването на нови модели автомобили от идеята до производството е намаляло от 6 на 2 години.

Всичко това позволява да се определят качествените особености на постиндустриална икономика, характеризирайки я като начин на обществено възпроизводство.

Първата особеност се състои в това, че темповете и обхватът на технологичния прогрес са такива, че измененията в материалната база, производството и качеството на човешките ресурси изостават от развитието на научните и техническите възможности.

Втората особеност - ръстът на транзакционните разходи. Тя е ясно изразена в икономиките на развитите страни, поради засилената конкуренция. Транзакционните разходи - една икономическа категория, активно въведена в икономическия анализ от Нобеловия лауреат Роналд Коуз през 1937 г. По същество, тези разходи не са свързани с производството като такова, което означава, че разходите за суровини, труд, транспорт и т.н. , са разходи, произтичащи от търсенето на информация, проучване на пазара, договарянето и мониторинга на тяхното изпълнение, правото на собственост, както и много други компоненти. В САЩ транзакционните разходи съставляват над 50% от общите разходи за производство и продажба на продукти и услуги. Ситуация, в която продуктът е по-лесно и евтино да се произвежда,

отколкото да се продава. Съответно, повишават се изискванията за събирането ефективности и обработка на информацията, маркетингови изследвания, реклама, връзки с обществеността, което означава дейности, в които основен ресурс е знанието.

Дейности, свързани с предоставянето на транзакционни услуги са включени в понятието транзакционен сектор на икономиката. Според специалисти, делът на транзакционния сектор в брутния вътрешен продукт непрекъснато нараства.

Третият аспект на икономиката основана на знанието - значително увеличаване ролята на управлението в областта на интелектуалните ресурси. За това може да се съди по „цената“ на стратегическите грешки, свързани с интелектуални ресурси и продукти, които имат най-сериозни последствия за извършващите ги фирми. Това са само няколко примера за този вид стратегически грешки, които също са интересни с това, че те могат да бъдат подредени в нещо като верига от загуби и победи в конкурентната борба (и успехът в тази борба не гарантира стабилност, а може да доведе и до загуба в близко бъдеще):

Компанията Xerox е разработила първия в света графичен интерфейс за персонални компютри, използващи Windows, икони, бутони, и така нататък, но не предприема нищо, за да утвърди и развие този свой успех. Принципите на графичния интерфейс първи прилагат Apple, след това Microsoft. Що се отнася Xerox, то компанията всъщност излиза от софтуерния пазар.

Фирмата Apple си запазва операционната система на компютрите Macintosh « затворена » за трети страни разработчици на софтуер, като по този начин ги принуждава да разчитат на DOS, а по-късно на Windows. В резултат на това, въпреки първоначалното интелектуално превъзходство самата Apple превърна IBM PC в стандартен настолен компютър, а Microsoft в законодател на софтуерния пазар.

Президентът на IBM Томас Дж. Уотсън -младши, се счита, според списание Fortune, за най-успешният в историята на капитализма. През този период, IBM знае всичко, което е необходимо, за да се направи оценка на перспективите на пазара за персонални компютри. Нещо повече, самите потенциални конкуренти тръгват по този път. Но компанията, фокусирайки се върху производството на големи машини, не се възползва от своите знания и преимущества. В резултат на това

след шест години, тя губи почти една трета от всички служители и печалби.

Такива са парадоксите на икономиката, в която интелектуалните ресурси все още не са заели подходящото си място. Това не е изненадващо, тъй като през последните години от списъкът от най-проспериращите фирми „ Fortune 500“ всяка пета просто потъва в небитието. По този начин, в постиндустриална икономика на управленските знания, интелектуалните ресурси играят също толкова важна роля, колкото тази на професионалните знания на непосредствените производители.

Четвъртата характеристика на постиндустриална икономика се състои в това, че в условията на постоянно актуализиране на знанията и силна конкуренция, хората ще са изправени през необходимостта от постоянно обучение (учене през целия живот - ученето за цял живот). В мелницата на конкуренцията попадат не само организациите, но и хората. Общо проспериращата статистика за заетостта в развитите страни маскира истинското състояние на нещата. Така, в началото на XXI век в американската икономика в частния сектор:

- са създадени нови организации;
- унищожени са в процеса на ликвидация, които не са били в състояние да се конкурират и над 4,5 милиона работни места;
- добавени са при реорганизация на фирми, корпорации и други 10 600 000 работни места;
- ликвидирани са в действащите компании 8,2 милиона работни места.

По този начин, в действителност 30% от всички работни места всяка година са в процес на движение,и съпътстващи последици за хората, които са принудени постоянно да се обучават.

Все по-широко разпространение получават самостоятелната заетост, частичната заетост и виртуални форми на организация на труда.

Най-важният катализатор за всички посочени по-горе процеси, се нарича „информационна революция“. Тази концепция е в кавички, защото в действителност зад нея стоят два момента: действителната информационната революция и комуникативната революция. Питър Дракър счита информационната революция за четвърта, след изобретяването на писмеността, на ръкописната книгата и печатната преса, и комуникативната революция – за най-значителни след

изобретяването на колелото и парната машина. До сега, усъвършенстването на процесите за обработка на информация и процесите за нейното доставяне стават по различни, независими начини. Тяхната интеграция има място в съвременните условия и дава огромна социална, икономическа и културна синергия. Нещо повече, днес именно комуникативния аспект на информационната революция излиза на преден план.

Интригуващи данни, характеризиращи изчислителната мощ на компютърните технологии, обемът на съхраняване, обработване и предаване на информация, отклоняват вниманието от социално-икономическите последици на информационната революция. А всъщност тя е спомогнала за глобализацията на пазара. Тя създава нова форма на икономическа организация (електронна търговия), новите икономически инструменти (електронни пари). И макар да изглежда, че това са само първите нейни проявления, те са достатъчни, за да се промени значително в бъдеще икономическата практика. Именно тези обективни тенденции в тяхната съвкупност, извикват проблема за интелектуалните ресурси на преден план.

Проблемите с капацитета на интелектуалните ресурси и тяхното управление са важни не само за лидерите на световната икономика. За разлика от морския състав, общата скорост, която зависи от скоростта на най-бавния кораб, в световната икономика лидерите се движат, без да гледат назад и постоянно увеличават скоростта в своя полза. Патриархът на западния мениджмънт Питър Дракър в една от своите лекции патетично възкликва, че няма слабо развити страни, а неосведомени страни. Въпреки това, в близко бъдеще, тези понятия ще се превърнат очевидно в синоними.

По всички позиции България изостава значително от САЩ и големите европейски държави, което, всъщност е наследство от социалистическата икономика.

Ясно е, че дори и при най-благоприятния сценарий, страната ни в близко бъдеще няма да може да финансира основни и приложни изследвания в същата степен, както на държавите – лидери. При това значителното изоставане на финансирането, нещата трудно ще се подобрят. Още по-важно е, от една страна, добре обмислена научно-технологичната политика, която да отчита реалностите на пазарната икономика и от друга страна, практиката на управление на интелектуалните ресурси. Научно-технологичната политика може да се

дефинира като съвкупност от мерки, предприети от държавата за разширяване на иновационната активност на икономическите субекти, развитието на фундаменталните и приложни научни изследвания, поддържането и развитието на образователната система, за успешното постигане на целите, които включват: премахване на изоставането в темповете на научния и технологичен напредък, икономически растеж, околната среда и т.н.

Успешното стратегическо управление на интелектуалните ресурси е целенасочено развитие на интелектуалния капитал на организацията и обществото като цяло, за насърчаване на иновативни разработки, които изискват концентрация на капитали и интелектуален капацитет, и от друга страна - култивиране на конкурентната среда в областта на иновациите, свързани с възможността за широкото използване на продукта.

ЛИТЕРАТУРА

Калецки, А. Раждането на новата икономика, изд. „Класика и стил“, 2013

Климов, С., Икономика на интелекта, М., 2010

Чобанова Р. и колектив, Знанието като икономически ресурс, АИ „Проф. М. Дринов“, 2013

Доклад „България – образование и умения за икономиката на знанието“

http://bg.wikipedia.org/wiki/Икономика_на_знанието

<http://www.elitarium>